

Jan Záhořík

Etiopie na cestě k diktatuře: jak hodnotit vládu Melese Zenawiho?

Abstract:

Ethiopia is probably the most important country in the Horn of Africa as we can suggest according to the renewed Czech interests as well as economic presence of mainly Asian countries. Moreover, Ethiopia is a country whose stability directly influences neighboring areas and that is why it has been chosen by the US administration as the major partner in the 'war on terror'. Internal political life has been shaped by elimination of democratic elements and strengthening of the position of the dominant party, Tigray Peoples Liberation Front (TPLF), and its head, the Prime Minister Meles Zenawi. In the past decade Ethiopians witnessed systematic abuse of state power, physical elimination of political rivals and opposition leaders, and emigration of hundreds of others. Ethiopia has thus become the target of criticism coming from the West. The rule of Meles Zenawi is labeled by journalists as well as scholars as a "Stalinist", "authoritarian" type of rule, or "dictatorship", and in this sense it is often compared to the Mengistu Haile Mariam Marxist regime (1977–1991). In this study I attempt to discuss major features of the contemporary regime and show some concrete examples of TPLF policy in Ethiopia. The study is based on recent literature, Ethiopian newspapers, and interviews with scholars and informants and generally on my own research I have been conducting in Ethiopia since 2008.

Key words: Ethiopia, government, democracy, authoritarianism, opposition

Jan Záhořík

Drtivá většina afrických zemí byla po vzniku nezávislosti významně ovlivněna kontextem studené války a jen minimum států tak poznalo výhody demokratické vlády. Ve většině případů napomohl k instalování autoritářského nebo diktátorského režimu soubor mezi Západem a Sovětským svazem o prosazení svého vlivu v Africe, přičemž rámcově můžeme africké země v tomto smyslu rozdělit na socialistické, s úzkými vazbami na země Východního bloku, nebo konzervativní, které si uchovály těsné vazby na bývalé koloniální mocnosti. Etiopie, vzhledem k tomu, že nebyla nikým systematicky kolonizována, představuje určitou výjimku, nicméně i její vlády byly významně ovlivňovány studenou válkou a soupeřícími bloky. Předtím, než přejdeme k samotnému charakteru vlády premiéra Melese Zenawiho a strany TPLF, bude vhodné nastínit stručný historický vývoj posledních zhruba třiceti let, které se podepsaly na současném sociopolitickém stavu země.

Mengistu a jeho dědictví

Pád režimu Haileho Selassieho, někdy označovaného jako posledního feudálního panovníka, přinesl do mnoha regionů Etiopie vlnu nadšení a nadějí. Vysoce centralizovaný císařský režim nebyl schopen reagovat na nepříznivé klimatické podmínky v etiopské nížině a neměl prostředky na vybudování spolehlivé infrastruktury, která by zabránila ekonomickým selháním a marginalizaci některých regionů. Vlna bouří, jež zasáhla na přelomu 60. a 70. let zejména venkov, byla namířena proti zkorumpovanému systému, jenž nově se formující studentská levicová hnutí považovala za vykořisťovatelský a nemoderní.

Socialistická revoluce z roku 1974 byla založena na rétorice zrovnoprávnění všech národů, z nichž mnohé se cítily být do té doby utlačované. Kýžená modernizace měla nastat prostřednictvím alfabetizační kampaně, vyvlastnění veškeré půdy a znárodnění firem a podniků. Vláda Dergu, jak se nazýval stodvacetičlenný sbor důstojníků etiopské armády, položila základy „vědeckého socialismu“ za podpory Sovětského svazu, který v nově se etablovujícím režimu spatřoval perspektivního a strategického partnera. Po vzoru Sovětského svazu však také zůstalo pouze u rétorické možnosti práva národů na sebeurčení, o čemž se přesvědčili někdejší podporovatelé revoluce, z nichž mnozí díky svým „liberálním“ názorům skončili na popravišti v rámci procesů, které vešly do dějin jako „rudý teror“ (Tronvoll et al. 2009).

V roce 1977 se do čela Etiopie postavil plukovník Mengistu Haile Mariam jako jediný vládce poté, co odstranil své dva největší konkurenty. Zákaz politických stran, potlačování politické opozice, masivní migrace vzdělané populace (brain drain), řízené hladomory, válka s Eritreou a postupný vznik lokálních konfliktů vyvolaných etnoregionálními hnutími odporu mohou být ve stručnosti základní charakteristiky zhoubného režimu, který údajně připravil o život přinejmenším půl milionu lidí. Odhady se v tomto ohledu značně liší (srv. Henze 2004; Zewde 2001; Hameso et al. 2006, Gebissa 2009). Neméně důležitá však byla politická kultura, kterou po sobě Mengistu zanechal.

Zhoršující se ekonomická situace a rostoucí represe napomohly rozkvětu nacionalistických hnutí v regionech. Během let 1975 až 1987 tak vzniklo mnoho vojensko-politických organizací, které měly jeden společný cíl – svržení režimu, ale odlišné představy o budoucím uspořádání země. Tigrajská lidová osvobozeněcká fronta (TPLF) se jevila jako nejsilnější z nich, zvláště když ještě před rozkladem Mengistova režimu do svých řad inkorporovala některé menší subjekty a změnila svůj název na Etiopskou lidovou revoluční demokratickou frontu (EPRDF).³⁰¹ Jako další z významných hnutí můžeme jmenovat Oromskou osvobozeněckou frontu (OLF). Nedostatek koordinace mezi jednotlivými frakcemi a rivalita jednotlivých vůdců přispěla k tomu, že etiopská armáda relativně dlouho odolávala ofenzívám regionálních hnutí. V květnu 1991 však jednotky TPLF vstoupily do Addis Abeby za nadšeného jásotu místních obyvatel, zatímco Mengistu již několik dní pobýval v zimbabwském exilu. Před soupeřícími politickými stranami stál nelehký úkol, přivést zemi k demokratickým volbám a decentralizovat státní správu.

Potlačování odporu v Oromii

V červenci 1991 vytvořily nejsilnější politické strany, EPRDF a OLF, přechodnou vládu, složenou z 87 členů Sboru reprezentantů a řízenou prozatímní ústavou. Přechodná vláda Etiopie (TGE) sice nastartovala demokratizační proces, do té doby v Etiopii nevidaný, ale již v samotném počátku došlo k jeho ohrožení, když OLF roku 1992 odstoupila od jednání o zformování nové demokratické Etiopie a uchýlila se do opozice. Dominantní EPRDF, vedená Melesem Zenawim, usilovala o co největší moc pod heslem „My jsme bojovali proti Mengistovi nejdéle, tak si zasloužíme největší podíl na moci“ (Aalen 2002), což některé opoziční strany odmítaly připustit. Jednání o vnitropolitickém uspořádání tak provázela celé období TGE (1992–1995). Zatímco TPLF směřovala k federálnímu státu, v němž by hrála dominantní úlohu i při zachování „demokratizačního kurzu“, OLF preferovala ideu vytvoření samostatného státu nebo takové Etiopie, ve které by všechny národy žily skutečně svobodným životem bez restrikcí vzešlých z etnické příslušnosti, jak tomu bylo v dobách císařství i marxistické diktatury.

Základem politického programu OLF je přesvědčení, že Oromové jako největší etiopský a zároveň dlouhodobě marginalizovaný národ mají plné a nezpochybnitelné právo zvolit si takový typ suverenity a vlády, jaký chtějí, ať již samostatně či v koexistenci s dalšími národy. OLF se počátku účastnila jednání přechodné vlády o budoucím uspořádání Etiopie v letech 1991 a 1992, ale po hlubších neshodách s TPLF/EPRDF se rozhodla přejít do opozice a bojkotovat další politický vývoj (Marcus 2002: 234–235). Následovalo období vojenských střetů mezi etiopskou armádou a jednotkami OLF, sponzorovanými z oromské diaspory v USA a Evropě. OLF argumentuje tím, že změna režimu z amharské

301) Vzhledem k dominanci TPLF se však pro ni vžila zkratka TPLF/EPRDF.

na tigrajskou vládu nepřinesla očekávané možnosti vyjádřit se pro uspokojivou oromskou budoucnost. Ozbrojený boj OLF obhájí tím, že se jedná o útok na představitele imperiální politiky režimu, nikoliv na civilisty. Jedním z dalších cílů OLF je též rozvoj oromské kultury a jazyka, po staletí opomíjených prvků oromské identity. Vzájemné neshody mezi TPLF a OLF mají své kořeny v dávné minulosti a do značné míry souvisejí s mocenským bojem uvnitř protimengistovské etiopské opozice, neboť TPLF usilovala o zapojení OLF do svých struktur, čímž by se na straně jedné opoziční hnutí více koordinovalo, na straně druhé, by OLF přišla o svou autonomii a patrně i o budoucí nároky v rámci demokratického uspořádání (Aalen 2002: 6–7).

OLF měla svou základnu až do počátku 90. let na západě země v oblasti Dembi Dollo. Mohutná ofenzíva etiopské armády proti jednotkám OLF po roce 1991 přiměla její vedení k přesunutí těžiště své činnosti na jih země a do sousední Keni, odkud dnes pochází většina pašovaného zboží včetně zbraní. Akce OLF jsou však dnes zcela minimální, ačkoliv před volbami 2006 etiopský premiér obvinil právě OLF z přípravy devíti bombových útoků, které se odehrály v Addis Abebě. Dědictví roztržky s OLF je dodnes na východě země patrné. Atmosféra strachu a nedůvěry nejlépe charakterizuje současnou východní Oromii, zejména pak samotné Dembi Dollo. Vláda ve snaze o zlomení posledního jádra odporu zastavila v posledních patnácti letech veškeré investice do této oblasti, a také uzavřela letiště v Dembi Dollo, které bylo jedinou přímou a rychlou spojnici s hlavním městem. Katastrofální stav infrastruktury jen prohloubil devastaci společenského a ekonomického života v okolí města, která je o to markantnější, ve srovnání se současným rozkvětem některých jiných měst v regionu, Nekemte, Ambo nebo Ghimbi.

Přestože v minulých letech došlo k úplnému potlačení odporu OLF v západní Oromii, nelze hovořit o eliminaci oromského, protivládně zaměřeného nacionalismu, který je v různých částech Oromie modifikován různými historickými i náboženskými faktory a zkušenostmi. Vzhledem k tomu, že Dembi Dollo sloužilo po dlouhá léta jako hlavní zdroj oromského boje za sebeurčení, není zde oromský nacionalismus limitován některými jinými skutečnostmi, jako například islámem, jak tomu je v regionu Bale nebo Wollo. Státní administrativa, kompletně ovládaná EPRDF, si je těchto skutečností vědoma a veškeré informace, týkající se například dějin či ekonomického rozvoje východní Oromie, resp. regionu Wellega, podléhají určitému stupni utajení. Autor sám byl svědkem nedůvěry místní administrativy při vlastním výzkumu, která vyvrcholila (absurdním) obviněním ze špionáže ve prospěch OLF. Ačkoli etiopská vláda umožňuje stále volný pohyb osob uvnitř svého území (na rozdíl od sousední Eritreje, viz např. Kibreab 2009), není v jejím zájmu jakkoliv upozorňovat na tzv. „oromskou otázku“, která je pro současný establishment patrně nejcitlivější. Zároveň poukazuje na stále nedořešenou otázku „etnického“ uspořádání země a na důležitost etnicity v etiopské politice, neboť je to právě etnický původ, který umožňuje, či naopak znemožňuje občanům země dosahovat politického či ekonomického vzestupu.

TPLF/EPRDF

TPLF, označovaná obvykle jako TPLF/EPRDF, aby se zdůraznil vůdčí prvek TPLF v rámci koalice EPRDF, je dnes jedinou skutečně dominantní stranou v Etiopii, jejíž počet členů přesahuje pět a půl milionů (*Capital*, 23. 5. 2010). V dobách vrcholného boje proti Mengistovu režimu se TPLF profilovala jako vojsko-politická organizace s dobře vycvičenými vojenskými kádry a s pevnou vojenskou strukturou (Tareke 2009). Interní struktura TPLF/EPRDF je podobná ostatním frontám vzniklým na marxisticko-leninském základu. Nejvyšším orgánem je kongres, složený z členů (dříve bojovníků), který vybírá centrální komisi působící mezi jednotlivými kongresy jako nejvyšší politický orgán strany. Od roku 2001 se počet členů komise zvýšil z 31 na 45, přičemž mnoho z nových členů je považováno za intelektuály zastupující občanskou společnost Tigraje. Předseda komise je zároveň předsedou strany jako takové, od počátku její existence je jím současný etiopský premiér Meles Zenawi (Vaughan a Tronvoll 2003: 113–114). I proto se dnes v Etiopii hovoří o straně jednoho muže, na jehož osobním souhlasném či nesouhlasném stanovisku závisí veškerá důležitá rozhodnutí strany, vlády a parlamentu. Stranická struktura byla pevně ukotvena zejména v mateřském regionu Tigray, kde v každé vesnici a městě existuje místní pobočka či buňka. TPLF/EPRDF úspěšně rozvinula systém získávání nových kádru, které tvoří jádro stranického „informačního servisu“ (Vaughan a Tronvoll 2003: 114).

Ideologické kořeny TPLF/EPRDF můžeme hledat v sociopolitické atmosféře údobí 60. a 70. let, která byla charakterizována vyostřujícím se bojem Eritreje za nezávislost, zvyšujícím se regionálním napětím a studentskými marxistickými iniciativami stalinistického a maoistického typu. Vzhledem k tomu, že část historické Tigraye zasahuje na území Eritreje, stalo se samotné slovo „Tigray“ jakýmsi tabu a nově vzniklá TPLF byla považována za skupinu zločinců (Praeg 2006: 8).

Zatímco v 90. letech bylo hlavní starostí vlády udržet integritu Etiopie tváří v tvář eritrejskému nacionalismu, jenž vyvrcholil eritrejsko-etioopskou válkou v letech 1998–2000, počátek nového století vzbuzoval naděje na uskutečnění ekonomických i demokratických reforem. Zatímco však k určitým ekonomickým liberalizačním krokům skutečně došlo, politická atmosféra se spíše zhoršovala, o čemž svědčil i soubor různých frakcí uvnitř největší vládní strany. Vnitrostranické rozpory uvnitř TPLF/EPRDF vyústily v rozkol v roce 2001, z něhož vyšel posílen Meles Zenawi a jeho křídlo, zatímco jeho političtí rivalové byli umlčeni. Rozpory mezi jednotlivými politickými aktéry se projevovaly již v době boje proti Mengistovu režimu, což přispívalo k celkovému oslabování opozičních akcí. V roce 2000 se konaly druhé volby v novodobé éře, které přinesly drtivé vítězství EPRDF.

Etiopská federace: od centralizace k decentralizaci a zpět

Decentralizace a posílení lokální administrativy na různých úrovních byla hlavní a do značné míry všeobecná představa všech politických stran po roce 1991. Jednotlivé strany se mohly lišit v různých detailech a technických záležitostech spojených se vznikem

decentralizovaného systému, nicméně po desetiletích silně centralizovaných vlád Haile Selassieho a Mengistu Haile Mariama zde existovala zřetelná veřejná poptávka po novém modelu státu. K prvním krokům došlo již po roce 1991, když byla vytvořena přechodná ústava. Základní myšlenkou decentralizace byl vznik „etnických“ federálních států, které povedou k emancipaci partikulárních zájmů a práv jednotlivých národů uvnitř svých regionů. Došlo tak ke vzniku „etnického federalismu“, jenž je jedněmi autory hodnocen pozitivně, zatímco jinými spíše negativně (Hameso et al. 2006; Praeg 2006; Vaughan 2006).

Etiopská federální ústava z roku 1995 sice dávala určitou naději na pokračování demokratizačního procesu, neboť alespoň formálně decentralizovala stát v rámci pětiúrovňové hierarchie (*woreda*, *kebele*, region, federální stát, centrální vláda). I přes nesporný pokrok v oblasti politických svobod a občanských práv v porovnání s předchozím režimem se praktická politika vyvíjela v intencích mocenského zápasu mezi TPLF a ostatními stranami, případně mezi jednotlivými frakcemi uvnitř TPLF. Základním problémem celého decentralizačního schématu je jeho řízení shora. Ústředí vládnoucí TPLF/EPRDF v současné době prostřednictvím svých vlastních agentů nebo „opozičních“ stran (tzn. těch stran, za jejichž vznikem stojí TPLF/EPRDF) ovládá většinu místních samospráv ve většině federálních států, čímž dochází k značnému oslabení funkce a smyslu decentralizace, neboť nižší samosprávné celky jsou bezprostředně závislé na rozhodnutích v Addis Abebě.

Monopol centrální vlády na lukrativní zdroje příjmů oslabuje a zpomaluje činnost regionálních vlád a zastupitelství. Vytváří se tak závislost centrum–kraj, která je umocňována podrozvinutým hospodářstvím, omezenou kapacitou v rovnoměrném přerozdělování příjmů na rozvojové projekty v nejméně postižených regionech a rozsáhlou korupcí. Fiskální závislost na Addis Abebě tak do značné míry znemožňuje hovořit o skutečné decentralizaci (Ayenew 2001), přesnější by bylo hovořit o nezdařeném decentralizačním pokusu, který souvisí s demokratizačním úpadkem. Dominance TPLF v rámci EPRDF i vlády se projevuje i v nerovnoměrném rozvoji federálních států, zejména markantním rozdílem investic v relativně malé Tigraji a v největším etiopském státě Oromia (Negussie 2008).

Kromě stranických a politických překážek, které brání plnému rozvinutí decentralizovaného demokratického systému je zde ještě jeden aspekt, který můžeme považovat za rozhodující faktor, proč hovoříme v Etiopii o nezdařeném demokratizačním procesu a posilování autoritativních prvků směřujících k diktatuře. Tím aspektem je silná personální vláda mající své kořeny v dobách císařství, kdy Haile Selassie i na základě ústav z let 1931 a 1955 neměl jakékoliv mantinely v rámci svých rozhodnutí a kdy neexistovaly jakékoliv kontrolní mechanismy, které by panovníkovi ubíraly absolutní moc.³⁰² Vláda Mengistu

302) Císař byl na základě etiopských ústav zástupcem boha na zemi a jakákoliv kritika jeho úřadu byla přísně trestána.

Haile Mariama neučinila mnoho v posílení demokratických prvků a jeho vláda se v principiálních záležitostech nelišila od jeho předchůdce. Vojenská diktatura zaštitěná ideologií marxismu-leninismu navíc přispěla k již zmíněnému odchodu stovek tisíc většinou vzdělaných lidí, čímž se Etiopie připravila o budoucí elity. Současná vláda tak sestává z jedinců, kteří byli do značné míry formováni marxistickou ideologií v 60.–80. letech a jejichž politické smýšlení je značně ovlivněné poslušností k centrální autoritě.

Etiopie po volbách v roce 2005

První skutečně demokratické (alespoň pokud jde o počet stran a registrovaných voličů) volby se konaly v roce 2005 a svůj hlas odevzdalo 90 % voličů. Krátce před samotnými volbami vládnoucí EPRDF v obavách z volební porážky omezila svobodu projevu a některá periodika se setkala s nátlakem vlády a tajné policie. Volební den byl charakterizován mnoha neregulérnostmi, a jak ukázaly následné výzkumy, voliči byli v některých regionech instruováni vládními agenty, jak správně volit (Lefort 2007). Výsledkem byly květnové a listopadové demonstrace zejména v Addis Abebě, městě s největším odporem k vládě. Ta reagovala nasazením ozbrojených složek a zatýkáním opozičních vůdců, novinářů a lidskoprávních aktivistů. Vzhledem k rozsáhlé oromské opozici nebylo divu, že někteří protestující studenti z řad Oromů (dle některých údajů až 300 jedinců) byli vyloučeni ze studia na addisabebské univerzitě. Právě univerzitní prostředí se následně stalo jakýmsi obrazem celkové společnosti, neboť zde docházelo k nikoliv ojedinělým střetům mezi studenty různé etnické příslušnosti, zejména mezi Tigrajci a Amhary na jedné straně a Oromy na straně druhé.³⁰³

Parlamentní volby v roce 2005 byly očekávány především mezinárodní komunitou, donory a zahraničními pozorovateli, vzhledem k tomu, že se Etiopie stala hlavním americkým regionálním spojencem v boji proti terorismu. Případné komplikace a eskalace napětí mohly negativně ovlivnit již tak destabilizovaný Súdán, Somálsko a Eritreu. Ačkoliv mezinárodní tlak na demokratizaci a liberalizaci veřejného života v Etiopii sílil, vláda Melese Zenawiho prokázala jen malé pochopení pro tyto naděje a přistoupila k volbám ze svého pohledu pragmaticky. Krátce před volbami došlo k dosud nevídané liberalizaci předvolební kampaně, která zahrnovala televizní debaty mezi opozičními a vládními politiky, široce sledované především na veřejných místech. Řada lidí však pochybovala o tom, zda jsou tyto kroky skutečnou a opravdovou vládní politikou, nebo jen pragmatickým tahem, majícím uklidnit mezinárodní veřejnost a donory (Abbinck 2006).

303) Zhruba tři sta studentů vyloučených z addisabebské univerzity se ocitlo ve značné materiální nouzi, neboť velmi často pocházeli ze vzdálených oblastí Oromie a jiných částí Etiopie a vyloučení z univerzity mj. znamenalo ztrátu bydliště a dalších „jistot“, které život na vysoké škole v Addis Abebě přináší. Jejich osud byl také námětem několika článků v etiopských i zahraničních médiích.

Výsledky v Addis Abebě napověděly, že vládní pozice TPLF/EPRDF není tak silná, jak by se mohlo zdát. Nervozita se šířila městem poté, co národní volební komise dlouho odmítala vyhlásit výsledky voleb, načež napětí v Addis Abebě přerostlo v otevřený odpor a demonstrací se zúčastnily desítky či spíše stovky tisíc lidí obviňujících Melese Zenawiho z volebních podvodů. Nejdramatičtější události se odehrály v květnu a v listopadu 2005 na půdě addisabeské univerzity, kde došlo k násilným střetům mezi ozbrojenými složkami a studenty. Počet mrtvých a zraněných se liší v závislosti na zdroji, nicméně několik desítek lidí bylo v rámci těchto střetů zastřeleno a dalších asi tři sta studentů vyloučeno ze studií. Od roku 2005 tak lze sledovat růst především etnického napětí v zemi, neboť hlavně tigrajští občané jsou vnímáni jako reprezentanti neblahého vývoje a nerovnoměrného rozvoje etiopských regionů.

Merera Gudina (2008: 117–118) označil vládní politiku za naplňování ideálů revoluční demokracie, založené na silném postavení vládnoucí strany a regulovaném trhu a kritizující západní liberální demokracii. Při této příležitosti lze reakci na recentní politický a ekonomický vývoj v Etiopii vyjádřit výrokem jednoho Etiopana, se kterým jsem vedl rozhovor, jenž označil současný režim za „demokracii bez chleba“, což ve většině Etiopanů patrně vyvolává vzpomínky na vládu Dergu. Samotný výraz „demokracie“ byl v tomto smyslu užit v nadsázce. Nicméně selhávání státu v základních otázkách distribuce potravin, elektřiny a rozvoje infrastruktury vede mnoho pozorovatelů k tomu, že vnímají současnou politickou situaci v zemi jako pouhý boj o zdroje mezi politickými elitami v závislosti na různém přístupu k moci a daným zdrojům (Olika 2003: 78–79).

Takový vývoj a neschopnost etiopských elit efektivně zvládat ekonomickou krizi a řídit distribuci bohatství a potravin do všech regionů vede mnoho lidí k migraci do městských center ve snaze nalézt finanční pomoc. Jak ukázal Tekolla (1997), politické nestability a potravinové krize jsou v mnoha afrických zemích vzájemně souvisejícími jevy. Edmond Keller je toho názoru, že příjmy „vybírané v centru jsou sdíleny s regionálními státy, ale většina těchto příjmů jde na pokrytí platů úředníků všech úrovní administrativy a další výdaje. Většina států tak nemá, vzhledem k nedostatku zdrojů, prostředky na rozvoj nových projektů. A to nemluvíme o vážném nedostatku schopného administrativního personálu na nižších úrovních samosprávy, což dále přispívá k potlačování skutečné demokracie a rozvoje“ (Keller 2005: 129).

Kromě centralizace politické a ekonomické moci posilovala TPLF/EPRDF svou pozici neustálým eliminováním jakýchkoli snah o rozvoj občanské společnosti tím, že jakákoliv sdružení, svazy, organizace a jiné spolky chtěla kontrolovat prostřednictvím svých kádřů (Balsvik 2007: 118). Samotný výběr pracovníků státní správy a veškerého úřednictva probíhá na základě etnického původu a stranické příslušnosti a je zároveň široce diskutovanou překážkou socioekonomického rozvoje a demokracie, neboť vysoce vzdělaní lidé nemohou dosáhnout na adekvátní zaměstnání, které se dostává často nekompetentnímu a nezkušenému úřednictvu (Aalen 2002: 96). Dopady takto neefektivní

správy se projevují v každodenním životě stížnostmi obyvatel regionů na nedostatek zdravotnické péče, nedostatečně vybavené školy a neschopnost vlády čelit otázkám nezaměstnanosti či výše mezd (*Oromiyaa* 18. 8. 2009).

Volby v roce 2010

Již v roce 2009 bylo téma parlamentních voleb předmětem mnohých debat mezi odbornou i laickou veřejností, ale i mezi samotnými politickými stranami, které se snažily nalézt elementární shodu ohledně průběhu voleb. Vzhledem k uvěznění několika členů představitelů opozičních stran a dominantnímu postavení EPRDF nebylo možné takové shody dosáhnout (*The Reporter* 29. 8. 2009). Volby v roce 2010 jsou považovány za neméně důležité než ty v roce 2005, nicméně obecná skepse vůči současné vládní politice, mocenská politika Melese Zenawiho, neefektivnost legislativních a výkonných orgánů a rozsáhlá manipulace, do které jsou zapojeny tajné služby a místní informátoři, činí z voleb roku 2010 beznadějně pokračování dosavadního vývoje. Zatýkáni opozičních vůdců a jejich velmi omezená možnost se veřejně prezentovat spolu s roztržitostí opozičních stran vede mnoho Etiopanů k tomu, že raději volí „jistotu“ v podobě „osvědčené“ TPLF/EPRDF, než „nejjistotu“ s možnými neblahými následky.

Parlamentní volby konané 23. 5. 2010 měly prokázat schopnost Etiopie počít se z předchozích chyb a pokročit ve směru k demokracii, jak žádali zahraniční pozorovatelé. Ačkoliv se vládnoucí EPRDF pod vedením Melese Zenawiho snažila činit vše pro hladký průběh voleb i předvolební kampaně, již dlouho dopředu upozorňovali někteří zahraniční pozorovatelé na totalitní chování vládnoucí strany, která mj. skrze represivní složky a justici eliminuje politickou opozici. Příkladem za všechny může být osud v Addis Abebě nesmírně populární opoziční političky Birtukan Mideksy, předsedkyně strany Unie pro demokracii a spravedlnost, která byla zatčena na konci roku 2008 z důvodu údajného porušování podmíněčného propuštění z roku 2007 (*Ethiopia, 7 days update*, 17. 5. 2010). Birtukan Mideksa byla po volbách roku 2005 obviněna z genocidy a zrady a podobně jako někteří jiní politici opozice byla viněna z rozpoutání povolebních demonstrací. Z obav před ohrožením života z veřejného života odešla další politička, Almaz Seifu, členka Oromského národního kongresu (Ashenafi 2009: 52).

Krátce po uzavření volebních urn se Meles Zenawi prohlásil vítězem voleb a vyzval všechny strany a zejména mezinárodní veřejnost k respektování výsledků voleb. Překvapivé výsledky z Addis Abeby, kde údajně EPRDF zvítězila s velkým náskokem před opoziční aliancí Medrek dávaly tušit neregulérnost voleb, respektive předvolební manipulace (*Daily Monitor*, 25. 5. a 26. 5. 2010). Aby legitimizovala své vítězství, začala EPRDF ihned den po volbách s přípravami na mohutné setkání svých voličů na hlavní addisabeské třídě Meskel Square. I jinde v Etiopii strana organizovala přípravy na „lidové“ vyjádření podpory straně a vládě Melese Zenawiho. Etiopská televize (ETV a ETV2) poté přinesla obrazovou reportáž z mítinku na Meskel Square, při kterém kritizovala vyjádření americké organizace Human Rights Watch upozorňující na výrazně

nedemokratické tendence EPRDF, která Etiopii přivádějí směrem k diktatuře, znemožňující demokratické principy a pluralitu názorů a potlačující lidská práva. Dochází k zatýkání a popravám politických odpůrců.³⁰⁴ Ačkoliv Meles Zenawi označil veškerá obvinění za vykonstruovaná a lživá a naopak vyjádřil ochotu spolupracovat s opozicí v otázkách národního zájmu (*The Ethiopian Herald*, 25. a 26. 5. 2010), posílil ve veřejnosti pocit frustrace a zklamání z voleb. Merera Gudina, lídr Oromského národního kongresu pokázal na fyzické napadání svých spolustraníků ze strany agentů EPRDF, zatímco Negaso Gidada z Medreku poukázal na zaujatost vládních úřadů, které se nacházejí v područí EPRDF, když znemožnily uspořádání volebního mítinku Medreku na Meskel Square (*The Sub-Saharan Informer*, 21. 5. 2010).

Závěr

Vláda Melese Zenawiho vyvolává i přes existenci demokratické ústavy a pravidelně se opakující volby bezesporu značné kontroverze, přičemž zatímco vládní média a oficiální reprezentace hovoří o úspěších ekonomického růstu, který se pohybuje v tomto desetiletí stabilně v rovině dvouciferných čísel, opozice a zahraniční pozorovatelé varují před přibližujícími se totalitními trendy, jež je možné vysledovat v rámci různých výzkumů. Výhrůžky voličům, infiltrace agentů EPRDF do opozičních stran, bezdůvodné zatýkání opozičních vůdců, etnická politika prosazující „tigrájský prvek“ a absolutní opora v armádě a policii vzbuzují oprávněné obavy z budoucího vývoje v Etiopii, která v očích západní veřejnosti ztrácí image demokratické země i přes usilovnou snahu Melese Zenawiho ukazovat na falešnost takových obvinění.

Atmosféra v současné Etiopii tak výrazně připomíná i přes nebývalý ekonomický boom (projevující se zejména ve stavebnictví) jiné autoritářské režimy, v nichž je výrazně omezena svoboda slova. Hovořit na veřejnosti o politice je takřka vyloučené přes všudypřítomnost stranických agentů a možnost šikany ze strany EPRDF. Frustrace z nemožnosti změnit situaci demokratickou cestou pomocí voleb se projevuje v odevzdanosti zejména mladé generace, která buď volí EPRDF z obav z budoucnosti, nebo se vzdává možnosti volit z důvodů nemožnosti cokoliv změnit (viz *Fortune*, 2. 5. 2010). V neformálních rozhovorech pak mnozí přiznávají, že byli nuceni volit EPRDF a podle pragmatického úsudku tak i učinili.³⁰⁵ Vládní strategie v boji proti politické opozici je mezi

304) K tomuto tématu doporučuji srovnat odlišné názory ředitele londýnské sekce *Human Rights Watch* (Tom Porteous) a etiopského velvyslance v USA (Berhanu Kebede) na stránkách periodika *Focus on Africa* (April – June 2010, s. 32–33).

305) Vzhledem k absolutní dominanci EPRDF zejména na venkově a častým manipulacím voličů mnoho lidí vidí EPRDF jako jedinou možnou volbu, zvláště když dochází k nucenému vstupu jednotlivých členů rodin do strany pod pohrůžkou ztráty zaměstnání atd.

lidmi v hlavním městě vnímána jako dokonalé naplnění etiopského přísloví „*lätätatih gudg“ad sitqofir, arikäh atqoferewu, antä rasih litigebabet tiččilallahina*“.³⁰⁶

Hodnocení vlády Melese Zenawiho, jak jsme viděli, se různí, přesto ji lze zařadit po bok mnoha jiných „řízených demokracií“ afrického typu, jež můžeme spatřit v Ugandě, Rwandě, Burundi i v jiných zemích, které se vyznačují z hlediska technických parametrů demokratickými volbami a demokraticky zvolenou vládou, ovšem v prostředí silně nedemokratické politické kultury, kde obhajoba lidských práv, svobody slova, plurality názorů, střídání vlád a politických garnitur, svoboda podnikání a soukromé vlastnictví jsou v každodenním životě zneužívány a zůstávají tak spíše nenaplněnými koncepty zakotvenými v ústavě. Vzhledem k nedostatečnému zájmu mezinárodního společenství se tak některé africké země po období relativní demokratizace posouvají do stavu „plíživé diktatury“ charakterizované – jak je tomu alespoň v případě Etiopie – dominantní úlohou jedné etnické (obvykle minoritní)³⁰⁷ skupiny, která ovládá ekonomický, politický i vojenský chod země. Ostatní skupiny obyvatelstva jsou z tohoto rozhodovacího procesu vyloučeny, čímž dochází k nárůstu nespokojenosti a frustrace, jejíž veřejné projevy jsou obvykle, jak jsme tomu byli svědky po volbách v roce 2005, násilně potlačovány. Dominantní úloha strany EPRDF, existence ústavy příznávající etiopským národům právo na sebeurčení a řada dalších prvků a jevů dává obyvatelům Etiopie vzpomenout na dobu marxistické vlády Mengistu Haile Mariama. Vezmeme-li v úvahu ideové kořeny Melese Zenawiho, vyrůstající z marxisticko-leninských hnutí 70. let, není divu, že je současná Etiopie mnohými pozorovateli považována za příklad zmařené šance na demokratizaci a návratu k marxistickému dědictví, založeném na „ohýbání“ ústavy k vlastnímu mocenskému prospěchu.

Literatura

AALEN, L. (2002): *Ethnic Federalism in a Dominant Party State: The Ethiopian Experience 1991–2000*. Bergen: Christian Michelsen Institute.

ABBINK, J., (2006): *Discomfiture of Democracy? The 2005 Election Crisis in Ethiopia and its Aftermath*. *African Affairs*, 105(419): 173–199.

ABEBE, B. (2009): „War, Displacement and Coping. Stories from the Ethio-Eritrean War,“ in *Moving People in Ethiopia. Development, Displacement and the State*. Eds. A. Pankhurst a F. Piguët. Woodbridge: James Currey.

ABBAY, A. (2004): *Diversity and State-Building in Ethiopia*. *African Affairs* 103(413): 593–614.

306) Volně přeloženo: „Když kopeš hrob svému nepříteli, dej pozor, ať není moc hluboký, abys v něm nakonec neskončil sám.“

307) Podobně lze uvažovat i o Rwandě a Burundi, kde také minoritní Tutsiové dominují politickému životu (včetně ovládnutí ozbrojených složek a mezinárodního obchodu).

Etiopie na cestě k diktatuře: jak hodnotit vládu Melese Zenawiho?

Jan Záhořík

ASHENAFI, M. (2009): Participation of Women in Politics and Public Decision Making in Ethiopia. Addis Ababa: Forum for Social Sciences.

AYENEW, M. (2001): "Decentralization in Ethiopia. Two Case Studies on Devolution of Power and Responsibilities to Local Government Authorities," in: Ethiopia. The Challenge of Democracy from Below. Eds. B. Zewde a S. Pausewang. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

BALSVIK, R. R. (2007): The Quest for Expression: State and the University in Ethiopia under Three Regimes, 1952–2005. Addis Ababa: Addis Ababa University.

Capital, 23. 5. 2010.

CHANIE, P. Clientelism and Ethiopia's post-1991 decentralisation. *Journal of Modern African Studies*. 45 (3): 355–384.

Daily Monitor 25. 5. a 26. 5. 2010.

The Ethiopian Herald 25. a 26. 5. 2010.

Ethiopia, 7 days update, 17. 5. 2010.

Fortune, 2. 5. 2010.

GEBISSA, E. (2009): Contested Terrain. Essays on Oromo Studies, Ethiopianist Discourse, and Politically Engaged Scholarship. Trenton: Red Sea Press.

GNAMO, A. H. (2002): Islam, the Orthodox Church and Oromo Nationalism (Ethiopia). *Cahier d'Études Africaines*. 165(XLII-1): 99–120.

GUDINA, M. (2008): "Electoral Politics and Regime Changes in Africa: The Ethiopian Experience," In: Hot Spot Horn of Africa Revisited. Approaches to Make Sense of Conflict. Eds. E.-M. Bruchhaus, and M. M. Sommer. Berlin: LIT Verlag.

HAMESO, S. et al., eds. (2006): Arrested Development in Ethiopia. Essays on Underdevelopment, Democracy and Self-Determination. Trenton: Red Sea Press.

HENZE, P. (2004): Layers of Time. A History of Ethiopia. Addis Ababa: Shama Books.

KELLER, E. (2005): "Making and Remaking State and Nation in Ethiopia," in *Borders, Nationalism, and the African State*. Ed. R. R. Larémont. Boulder: Lynne Rienner Publisher.

KIBREAB, G. (2009): Eritrea. A Dream Deferred. Woodbridge: James Currey.

LEFORT, R. (2007): Powers-mengist-and peasants in rural Ethiopia: the May 2005 elections. *Journal of Modern African Studies*. 45(2): 253–273.

LEVINE, D. N. (1974): Greater Ethiopia. The Evolution of a Multiethnic Society. Chicago: University of Chicago Press.

MARCUS, H. G. (2002): A History of Ethiopia. Revised and Updated. Berkeley: University of California Press.

MENGISTEAB, K. a O. YOHANNES. (2005): Anatomy of an African Tragedy: Political, Economic and Foreign Policy Crisis in Post-Independence Eritrea. Trenton: Red Sea Press.

NEGUSSIE, S. (2008): Fiscal Federalism in the Ethiopian Ethnic-Based Federal System. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

OLIKA, T. (2003): "Dynamics of Conflicts in Ethiopia: Exclusion, Resistance, and the Ascendency of Ethnic Politics," in *Topics in Contemporary Political Development in Ethiopia. Towards Research Agenda in the Framework of DPSIR-NIHR Research Programme (1998–2003)*. Eds. Tafesse Olika et al. Addis Ababa: Addis Ababa University.

Oromiyaa 18. 8. 2009.

PRAEG, B. (2006): Ethiopia and Political Renaissance in Africa. New York: Nova Science Publishers.

The Reporter 29. 8. 2009.

SMITH, L. (2007): Voting for an ohnic identity: procedural and institutional responses to ohnic conflict in Ethiopia. *Journal of Modern African Studies*. 45(4): 565–594.

The Sub-Saharan Informer, 21. 5. 2010.

TAREKE, G. (2009): The Ethiopian Revolution. War in the Horn of Africa. New Haven: Yale University Press.

TEKOLLA, Y. (1997): The Puzzling Paradox of the African Food Crisis, Searching for the Truth and Facing the Challenge. Addis Ababa: United Nations Economic Commission for Africa.

TESHOME, W. (2008): Ethnicity and Political Parties in Africa: The Case of Ethnic-Based Parties in Ethiopia. *Journal of International Social Research* 1(5): 780–809.

TETZLAF, R. (2008): Committed political leadership matters! Ethiopia under Prime Minister Meles zenawi and the question of continuity of political leadership. In: Hot Spot Horn of Africa Revisited. Approaches to Make Sense of Conflict. Eds. E.-M. Bruchhaus, and M. M. Sommer. Berlin: LIT Verlag.

TIBEBU, T. (1995): The Making of Modern Ethiopia 1896–1974. Lawrenceville: Red Sea Press.

TRONVOLL, K. (2005): "Ambiguous identities. The notion of war and 'significant others' among the Tigreans of Ethiopia," in *Violence and Belonging. The Quest for Identity in Post-Colonial Africa*. Ed. V. Broch-Due. Abingdon: Routledge.

TRONVOLL, K. (2009): War and Politics of Identity in Ethiopia. The Making of Enemies and Allies in the Horn of Africa. Oxford: James Currey.

TRONVOLL, K. et al., eds. (2009): The Ethiopian Red Terror Trials. Oxford: James Currey.

VAUGHAN, S. a K. TRONVOLL. (2003): The Culture of Power in Contemporary Ethiopian Political Life. Stockholm: SIDA.

VAUGHAN, S. (2006): "Responses to Ethnic Federalism in Southern Region," in *Ethnic Federalism. The Ethiopian Experience in Comparative Perspective*. Ed. D. Turton. Oxford: James Currey.

ZEWDE, B. (2001): A History of Modern Ethiopia 1855–1991. Oxford: James Currey.